

REMOVING OBSTACLES FOR
CROSS-BORDER COOPERATION
(ROCCO)

FOTOGRAFIJA: Image courtesy of
imgoemjestic at FreeDigitalPhotos.net

SMJERNICE ZA RAZVOJ, AKREDITACIJU I PROVEDBU ZDRUŽENIH STUDIJA

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Ministarstvo
znanosti, obrazovanja i sporta

SMJERNICE ZA RAZVOJ, AKREDITACIJU I PROVEDBU ZDRUŽENIH STUDIJA

Nakladnik: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

Za nakladnika: Predrag Šustar

Autori:

prof. dr. sc. Ranko Biondić

mr. sc. Emita Blagdan

Marina Crnčić Sokol

prof. dr. sc. Slavica Čosović Bajić

prof. dr. sc. Blaženka Divjak

Đurđica Dragojević

prof. dr. sc. Leonardo Marušić

prof. dr. sc. Vladimir Mrša

prof. dr. sc. Ana Proroković

Jasmina Skočilić

mr. sc. Ana Tecilazić-Goršić

Lektura: Sandra Ćudina

Tisak: Tiskara Kasanić

Naklada: 1000 primjeraka

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem: 000925510

ISBN: 978-953-8103-01-8

Zagreb, 2016.

Erasmus+

Ova publikacija se financira uz podršku Europske komisije.

Ova publikacija odražava isključivo stajalište autora publikacije i Komisija se ne može smatrati odgovornom prilikom uporabe informacija koje se u njoj nalaze.

SADRŽAJ

1	Prekogranična suradnja u visokom obrazovanju	7
2	Zašto pokretati združene studije?	9
3	Problemi i prilike pri pokretanju i izvođenju združenih studija sa stajališta hrvatskih visokih učilišta	10
4	Početna ideja za studij	12
5	Stvaranje konzorcija i odabir modela studiranja	13
6	Zajednički kurikulum i konzorcijski ugovor	16
7	Inicijalna akreditacija	19
8	Vrednovanje provedbe programa	20
9	Modeli financiranja	21
10	Dugoročno financiranje združenih studija	23
11	Održivost studija	26
	POPIS LITERATURE, RELEVANTNIH DOKUMENATA I KRATICA	28

SMJERNICE ZA RAZVOJ, AKREDITACIJU I PROVEDBU ZDRUŽENIH STUDIJA

ve smjernice jedan su od rezultata projekta *Removing obstacles for cross-border cooperation* (ROCCO), koji je razvilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta s ciljem unapređenja prekogranične suradnje u visokom obrazovanju s posebnim naglaskom na stvaranje uvjeta za razvoj i akreditaciju združenih studija te, općenitije, izradu zakonskog okvira za prekograničnu suradnju u visokom obrazovanju. Projekt je financiran sredstvima programa ERASMUS + KA3 – *Support to Policy Reform, Support to the implementation of EHEA reforms 2014 - 2015*.

Projektne aktivnosti bile su usmjerene na dva temeljna ishoda: prijedlog unapređenja pravnog okvira za akreditaciju i provođenje združenih studija i općenito poticanje i olakšavanje prekogranične suradnje u visokom obrazovanju te izradu smjernica koje bi visokim učilištima pružile osnovne informacije i savjete za razvoj, akreditaciju i izvođenje združenih studija. Kako bi se osiguralo sudjelovanje svih relevantnih dionika u provođenju projektnih aktivnosti ministar znanosti, obrazovanja i sporta imenovao je Radnu skupinu za izradu propisa o združenim studijima i prekograničnoj suradnji u visokom obrazovanju.

U izradi smjernica sudjelovali su članovi Radne skupine i projektnog tima u sastavu:

mr. sc. Ana Tecilazić-Goršić, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, voditeljica Radne skupine;

Marina Crnčić Sokol, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, voditeljica Projekta;

mr. sc. Emita Blagdan, Agencija za znanost i visoko obrazovanje;

prof. dr. sc. Slavica Čosović Bajić, Vijeće veleučilišta i visokih škola;

prof. dr. sc. Blaženka Divjak, Fakultet organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu;

prof. dr. sc. Leonardo Marušić, Sveučilište u Zadru;

prof. dr. sc. Vladimir Mrša, Prehrambeno-biotehnološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu;

prof. dr. sc. Ranko Biondić, Geotehnički fakultet Sveučilišta u Zagrebu;

prof. dr. sc. Ana Proroković, Sveučilište u Zadru;

Jasmina Skočilić, Agencija za mobilnost i programe Europske unije;

Đurđica Dragojević, Agencija za znanost i visoko obrazovanje.

Smjernice najprije daju pregled postojećeg stanja prekogranične suradnje u visokom obrazovanju s naglaskom na združene studije, objašnjavaju razloge za pokretanje združenih studija te korištenjem SWOT analize prikazuju probleme i prilike koje se pri tome javljaju. Nakon toga, smjernice opisuju korake koji prethode akreditaciji združenoga studija (stvaranje konzorcija, razrada programa, odabir načina studiranja i načina financiranja studija, izrada Konzorcijskoga sporazuma), postupak inicijalne akreditacije te kasniju provedbu studija (izrada Konzorcijskoga ugovora, izvođenje studija i dodjela kvalifikacija, održivost studija, periodično vanjsko vrednovanje). Uz to, smjernice daju i pregled mogućih vanjskih izvora financiranja združenih studija, a popis potencijalno korisnih dokumenata razvijenih na europskoj i svjetskoj razini na koje se u svome radu oslanja i Agencija za znanost i visoko obrazovanje (AZVO) nalazi se na kraju ovoga dokumenta.

PREKOGRANIČNA SURADNJA U VISOKOM OBRAZOVANJU

Prekogranična suradnja u visokom obrazovanju podrazumijeva prekogranično kretanje ljudi (mobilnost studenata i/ili nastavnika), izvođenje obrazovnih programa (učenje na daljinu, franšize, združeni studiji) ili aktivnosti cijelih visokih učilišta (npr. osnivanje ogranaka u drugim zemljama). Kako navodi OECD, ovi oblici u praksi često se pojavljuju kombinirano (npr. združeni studij često podrazumijeva mobilnost studenata), a mogu se odvijati u sklopu nekomercijalnih akademskih partnerstva ili na komercijalnoj osnovi. Mobilnost studenata možemo podijeliti na dugoročnu, s ciljem stjecanja kvalifikacije (degree mobility) koja je dugo godina prisutna, ali je ipak povremena, te na kratkoročnu, s ciljem stjecanja ECTS (ili nekih drugih) bodova (credit mobility), koja je posljednjih godina sve masovnija i sve bolje uhodana (posebno programom Erasmus+). Važno je istaknuti i znanstvenu suradnju koja ima najdulju tradiciju, a u novije vrijeme i dodatno se potiče projektima financiranim iz EU izvora.

Za primjerenu primjenu ovih smjernica, kao i nacionalne i europske regulative koja se odnosi na prekograničnu suradnju u visokom obrazovanju, ključno je razlikovati različite vrste prekogranične suradnje. Ove smjernice odnose se na **združene studije**, koji se definiraju kao studijski programi koje **zajednički razvijaju i izvode** barem dva visoka učilišta iz **različitih zemalja**. Kako ćemo vidjeti u nastavku, za takve studije postoji dobro razvijena regulativa te sustav potpore na razini Europskoga prostora visokog obrazovanja (EHEA-e). U sklopu EHEA-e jednako je dobro razvijen i zakonski okvir te potpora za mobilnost studenata i nastavnika, ponajprije u sklopu programa Erasmus+, te za različite oblike znanstvene suradnje, ponajprije u sklopu programa Horizon 2020.

Preporučuje se visokim učilištima da se prije sklapanja ugovora s inozemnim visokim učilištima obrate ENIC/NARIC uredu Agencije za znanost i visoko obrazovanje (AZVO), (enic@azvo.hr i medjunarodna@azvo.hr) kako bi provjerili je li riječ zaista o akreditiranome visokom učilištu.

Združeni studiji najslabije su razvijeni oblik prekogranične suradnje koji se u novije vrijeme sustavno potiče na europskoj razini.

Združeni studiji čak se proglašavaju zaštitnim znakom Europskoga prostora visokog obrazovanja prepoznatljivog po svojoj jezičnoj i kulturnoj raznolikosti. Tako su, primjerice, u programu Europske unije ERASMUS+ osigurana sredstva namijenjena za ustrojavanje i izvođenje združenih studija. Potpora združenim studijima razvidna je i iz priopćenja s konferencija ministara visokog obrazovanja zemalja EHEA-e. Bukureštanskim priopćenjem (travanj 2012.) ministri nadležni za visoko obrazovanje obvezali su se da će raditi na otklanjanju administrativnih prepreka u pokretanju i provedbi združenih studija. Na Ministarskoj konferenciji u Erevanu (2015.) usvojen je dokument Europski pristup osiguravanju kvalitete združenih studija kojim se predlaže izmjena nacionalnih zakonodavstava na način da bi se u postupku pokretanja združenih studija provodile jedinstvene akreditacije koje bi provodila neka od agencija registriranih u EQAR-u i koje bi priznale sve uključene strane. Na tragu navedenih međunarodnih dokumenata i inicijativa Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta pokrenulo je aktivnosti na izradi novoga Zakona o osiguravanju kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju pripadajućih pravilnika s ciljem da se u njih ugrade dodatne odredbe koje će regulirati prekograničnu suradnju i akreditaciju združenih i studija.

Hrvatska spada u zemlje s najnižim brojem združenih studija u sklopu EHEA-e. U akademskoj godini 2013./2014. Hrvatska je prema podacima Europske komisije ušla u grupu zemalja koja ima 0 - 2,5% združenih studija. Najvažniji nacionalni dokument za područje visokog obrazovanja, Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije (2014.), predviđa poticanje formiranja združenih studija s uglednim europskim i svjetskim visokim učilištima, dok se u Akcijskom planu za internacionalizaciju obrazovanja (2015.) dvije mjere odnose na povećanje broja združenih studija. U sklopu napora da se poveća broj združenih studija izmjenama nacionalnoga zakonskog okvira, a kako bi hrvatskim visokim učilištima olakšalo prekograničnu suradnju i pokretanje združenih studija, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta odlučilo je u suradnji s predstavnicima visokih učilišta koji provode združene studije u Hrvatskoj te predstavnicima Agencije za znanost i visoko obrazovanje izraditi i ove smjernice za razvoj, akreditaciju i provedbu združenih studija.

ZAŠTO POKRETATI ZDRUŽENE STUDIJE?

Iako su spomenuti dokumenti i inicijative same po sebi važne za razvoj europskoga prostora visokog obrazovanja, od njih su važniji institucionalni razlozi zbog kojih bi visoka učilišta trebala težiti pokretanju združenih studija. Te razloge možemo podijeliti u tri kategorije:

- **unapređivanje kvalitete nastave (učenja i poučavanja);**
- **pristup dodatnim resursima za nastavnu, ali i znanstvenu djelatnost;**
- **podizanje ugleda i atraktivnosti studija i visokog učilišta na nacionalnoj i međunarodnoj razini.**

Internacionalizacija općenito značajno pridonosi unapređivanju kvalitete studiranja i istraživanja. Te se koristi komplementarne onima koje proizlaze iz formalnih vrednovanja u području osiguravanja kvalitete (unutarnjih i vanjskih) koja provjeravaju udovoljavanje standardima. Dodatna razlika, odnosno nadogradnja na prosječnu kvalitetu postignutu zadovoljavanjem svih formalnih uvjeta, najbolje se potiče raznim oblicima mobilnosti te međuinstitucionalne i međunarodne suradnje i to, kako su pokazale mnogobrojne studije, ponajprije razmjenom, umrežavanjem i usavršavanjem studenata i zaposlenika. Uz mobilnost nastavnika i studenata, nastavnici postaju izloženi međunarodnoj konkurenciji i dolaze u situaciju u kojoj i oni sami, a i njihovi kolege i studenti (domaći i strani), mogu uspoređivati njihov rad s radom drugih nastavnika, s drugih visokih učilišta i iz drugih zemalja. Također, oni time imaju priliku učiti iz primjera dobre prakse kolega iz šire akademske zajednice. Takve okolnosti dovode do zdrave konkurencije koja je iznimno poticajna i donosi dodanu vrijednost u odnosu na kvalitetu postignutu drugim mjerama osiguravanja kvalitete, što nas vodi prema prihvaćanju

kulture kvalitete. Dodatna pogodnost koja može proizaći iz udruživanja s inozemnim visokim učilištima je zajedničko korištenje opreme i znanstvenih ekspertiza kojima raspolažu partnerske institucije ne samo za potrebe nastave, nego i u istraživačke svrhe, što može dovesti do povećanja znanstvene produkcije i učinkovitijeg korištenja resursa. I konačno, udruživanjem s uglednim inozemnim visokim učilištima hrvatsko visoko učilište očigledno podiže svoj ugled i atraktivnost. Posebno je to izraženo u činjenici da studenti na ovaj način mogu dobiti kvalifikacije svih visokih učilišta koja sudjeluju u izvođenju programa bez obzira na to je li riječ o združenoj kvalifikaciji ili višestrukim kvalifikacijama, što za njih može predstavljati komparativnu prednost na tržištu rada.

S druge strane, jasno je da pokretanje i izvođenje združenih studija nije nimalo jednostavno. Inicijalna akreditacija može biti složena i dugotrajna ako se mora provesti u svakoj od zemalja čija su visoka učilišta uključena u studij jer se pri tome moraju primijeniti odgovarajući nacionalni postupci i kriteriji. Slični složeni postupci preslikavaju se i na sve kasnije postupke reakreditacije. Cijena izvođenja takvog studija može biti veća od cijene studija koji izvodi samo jedno visoko učilište, a i financiranje u međunarodnim okolnostima može biti znatno složenije. Nadalje, bez posebne potpore studenti iz ranjivih skupina imaju bitno otežan pristup združenim studijima. Na kraju, izbor odgovarajućih kandidata, postupak upisa i izdavanje dokumenata također mogu biti složeniji, a isto vrijedi i za izradu i provedbu studijskoga programa.

3

PROBLEMI I PRILIKE PRI POKRETANJU I IZVOĐENJU ZDRUŽENIH STUDIJA SA STAJALIŠTA HRVATSKIH VISOKIH UČILIŠTA

Ovdje donosimo kratki pregled snaga, slabosti te prilika i prijetnji (SWOT analizu) za pokretanje i izvođenje združenih studija u Hrvatskoj sa stajališta visokih učilišta. Preporuka je da svako viso-

ko učilište izradi sličnu SWOT analizu specifičnu za samo visoko učilište i združeni studij koji se želi pokrenuti te da pri tome vodi računa mogu li snage i prilike kompenzirati utjecaj slabosti i prijetnji. Ako nije tako, potrebno je identificirati ulaganja u ljudske potencijala i materijalne resurse koji će to omogućiti ili, ako takva ulaganja nisu izgledna, odgoditi odluku o pokretanju združenih studija.

	Pomaže pri pokretanju i izvođenju združenih studija	Otežava pokretanje i izvođenje združenih studija
Unutarnji izvori/razlozi visokog učilišta	Snage	Slabosti
	Širok spektar studijskih programa koji se mogu povezati	Složena inicijalna akreditacija
	Kvalitetan nastavnički potencijal	Složeno osiguravanje kvalitete
	Studenti zainteresirani za nove oblike studiranja i metode poučavanja	Dodatno administrativno opterećenje
	Potporna resornog ministarstva i pratećih agencija za osiguravanje kvalitete	Informacijski sustav visokih učilišta (ISVU) ne podržava združene studije
Vanjski izvori/razlozi izvan izravnog utjecaja visokog učilišta	Dobre jezične kompetencije studenata i nastavnika	Nedostatni sustavi potpore stranim studentima
	Prilike	Prijetnje
	Internacionalizacija i podizanje međunarodnog ugleda visokog učilišta	Različitost zakonodavnih i institucijskih okvira u raznim zemljama
	Međunarodna dimenzija u osmišljavanju i razradi kurikuluma	Povećani troškovi izvođenja združenih studijskih programa
	Povezivanje na temelju izvrsnosti u pojedinim disciplinama	Povećano opterećenje ljudskih potencijala i drugih resursa
	Inovativni programi i nastavne metode	Upitna održivost združenih studija
	Stvaranje poticajne konkurencije među nastavnicima	Neprepoznatljivost na domaćem tržištu rada
	Pristup dodatnim resursima stranih visokih učilišta	
	Privlačenje motiviranih stranih i domaćih studenata	
	Razvoj kompetencija nastavnika za rad u međunarodnom okruženju	
Pristup dodatnim EU sredstvima (ESF i sl.)		
Povećana zapošljivost na zajedničkom europskom tržištu		

POČETNA IDEJA ZA STUDIJ

Prvo o čemu moramo voditi računa pri pokretanju združenoga studija je da združenost mora nositi dodanu vrijednost, i to ne samo onu koja se sastoji u povećanju ugleda i dodatnoj internacionalizaciji visokog učilišta. Drugim riječima, udruživanje u konzorcij zbog izvođenja studijskoga programa koji se ni po čemu neće razlikovati od programa koji neka od članica konzorcija izvodi samostalno nije dobra početna ideja.

Visoko učilište koje već samostalno izvodi studijski program može odlučiti pokrenuti još jedan program istovjetnoga sadržaja, ali u suradnji s inozemnim partnerima, samo zbog dodatne internacionalizacije i podizanja ugleda ili zbog pristupa dodatnim resursima, koji sami po sebi predstavljaju dodanu vrijednost. Međutim, osmišljavanje, pokretanje i izvođenje združenoga studija zahtijeva napor, vrijeme i dodatne troškove. Stoga se visoka učilišta u to trebaju upuštati ponajprije zbog koristi koju će od toga imati njihovi studenti.

Početna ideja za združeni studij uvijek treba proizlaziti iz želje da se studentima pruži nešto što bez takvog oblika studiranja ne bi mogli dobiti. To može biti potpuno novi program (u sadržajnome ili metodičkome smislu) koji svaki od partnera sam ne može izvoditi, ali može biti i program sličan već postojećem, samo bitno kvalitetniji zbog mogućnosti raspolaganja združenim resursima (materijalnim i ljudskim). S druge strane, partneri koji združeno ulaze u projekt mogu u njega donositi i druge komplementarne vrijednosti, npr. jedan partner može imati dobru suradnju s gospodarstvom koja drugom partneru nedostaje, a drugi možda ima velik broj zainteresiranih studenata, što možda nedostaje prvome partneru. Sve su ovo samo primjeri i jasno je da postoje i mnogobrojne druge mogućnosti koje se u ovom tekstu ne mogu predvidjeti i nabrojiti.

Iskustva inozemnih visokih učilišta pokazuju da priprema združenih studija zahtijeva osobitu potporu nenastavnog osoblja na visokim učilištima, ponajprije stručnjaka za međunarodnu suradnju i pravnika, s kojima treba surađivati od najranije faze izrade studija kako bi se na vrijeme predvidjele potencijalne administrativne i zakonske prepreke.

STVARANJE KONZORCIJA I ODABIR MODELA STUDIRANJA

Temeljna razlika između kurikuluma združenoga studija i kurikuluma koji izvodi jedna ustanova je u formiranju konzorcija za pripremu i izvođenje združenih studija. Pod konzorcijem podrazumijevamo dva visoka učilišta ili više njih te druge institucije koje se udružuju kako bi zajednički pripremile i izvodile združeni studij. Postojanje konzorcija može istodobno biti velika komparativna prednost združenih studija, ali i potencijalni rizik u provedbi. Svi partneri koji ulaze u stvaranje konzorcija trebaju biti svjesni i prednosti i rizika, ali i činjenice da sva partnerska visoka učilišta trebaju biti akreditirana u svojim matičnim državama te da agencije koje su provele akreditacije i reakreditacije trebaju biti registrirane u EQAR-u ili su prošle usporediv postupak vanjskog vrednovanja. Prednost stvaranja konzorcija očituje se u proširenju ekspertize i baze stručnjaka koja je moguća uz uravnotežen i relevantan izbor partnera. Relevantnost konzorcija vezana je uz samu temu združenoga studija i zamišljen model studija. U tom kontekstu, tema (područje studiranja) se može formirati, primjerice, ali ne isključivo, oko sljedećih scenarija:

- Inovativno kompleksno i interdisciplinarno područje studiranja koje zahtijeva udruživanje više visokih učilišta iz različitih država kako bi se takva tema studija mogla proučiti i pretočiti u izvediv kurikulum. Pri tome je važno da se jasno obrazloži doprinos svakog od konzorcijskih partnera razvoju i izvođenju samog kurikuluma;
- Područje studiranja važno je u europskome kontekstu, ali izvođenje studija nije isplativo za svaku zemlju posebno jer se očekuje/postoji potreba za relativno malim brojem studenata u svakoj zemlji ili je oprema koja je potrebna za izvođenje studija skupa i nedostupna svima onima koji su zainteresirani za izvođenje takvog kurikuluma;
- Inovativni pedagoški model izvođenja koji se temelji na ponudi ciljanim studentskim skupinama koje nisu tradicionalne (cjelovito obrazovanje, studenti s invaliditetom, studenti roditelji, ostale podzastupljene skupine) ili zahtijeva internacionalne

grupe studenata koji rade na kompleksnim problemima;

- Pokusna provedba (pilot) novoga studija (primjerice, financiranog iz programa Europske unije) kako bi se ispitala izvedivost i/ili održivost novoga studija i razvili ljudski, materijalni i organizacijski resursi potrebni za kasnije izvođenje poboljšanoga studija.

Model studiranja može se razmatrati u nekoliko dimenzija, a to su primjerice:

- Mjesto izvođenja – tradicionalno poučavanje „licem u lice“ (f2f), mješovito učenje (blended learning), učenje na daljinu korištenjem zajednica prakse, društvenih mreža i sl.;
- Način sudjelovanja partnera – studenti uvijek na istome visokom učilištu, a nastavnici putuju ili studenti svaki semestar studiraju na drugome visokom učilištu;
- Fleksibilnost kurikuluma – čvrsto postavljen studij s malim udjelom izbornih sadržaja i čvrstim rokovima završavanja pojedinih modula ili fleksibilna struktura studija s visokom razinom izbornosti, priznavanjem informalnog i neformalnog učenja i otvorenosti za studiranje s djelomičnim studentskim opterećenjem;
- Naglasak na stručnim ili istraživačkim kompetencijama – studij se izvodi u suradnji s gospodarstvom (studentska praksa, terenska nastava) ili je veći naglasak na radu u laboratoriju/istraživačkome kontekstu.

Izazovi koje također treba uzeti u obzir pri formiranju konzorcija su sljedeći:

- Modeli financiranja studija koji uključuju i sudjelovanje nacionalnoga financiranja, prepoznavanje interesa partnera za sufinanciranje studija, participacije studenata u troškovima studija;
- Financiranje razvoja kurikuluma pri čemu konzorcij može koristiti raspoloživa sredstva za takvu vrstu projekata na nacionalnoj razini i EU razini ili se partneri samofinanciraju;
- Uloga koordinatora studija u konzorciju te odgovornost svih partnera članova konzorcija;
- Razvijenost nacionalne regulative za provođenje združenih studija te regulative na razini visokog učilišta-partnera u razvoju kurikuluma, kao i kompatibilnost pravnih rješenja;

- Iskustvo partnera u pokretanju združenih studija odnosno analiza primjera dobre prakse ako konzorcij nema iskustva.

U tom smislu pri formiranju konzorcija mogu se prepoznati sljedeći koraci:

- Prepoznavanje teme združenoga kurikuluma i identificiranje koordinatora za formiranje konzorcija i razvoj kurikuluma;
- Formiranje inicijalnoga konzorcija;
- Zajedničko razmatranje pogodnosti teme, njezina daljnjeg razvoja te mogućih modela kurikuluma u sklopu inicijalnoga konzorcija;
- Identificiranje dodatnih potrebnih partnera i formiranje relevantnoga konzorcija koji može pripremiti, izvoditi i održati kurikulum združenoga studija;
- Priprema projekta združenoga studija i združenoga kurikuluma;
- Izrada i potpisivanje konzorcijskoga sporazuma s odgovornostima za razvoj studija.

Slika 1. Koraci u stvaranju konzorcija

Preporučeni sadržaj konzorcijskoga sporazuma sadržan je u točki 2.3. Nakon provedene inicijalne akreditacije partneri potpisuju konzorcijski ugovor u čijem su dodatku elementi iz konzorcijskoga sporazuma, u istome ili promijenjenome obliku, u skladu s preporukama inicijalne akreditacije.

Prilikom odabira članova inicijalnoga konzorcija, osim odgovarajuće akademske ekspertize i postojanja akreditacije visokih učilišta, potrebno je obratiti pažnju na međusobno povjerenje između partnera, na predanost provedbi združenoga studija te na institucionalnu potporu svake uključene institucije. Nadalje, u početku

je važno definirati i održivi broj uključenih partnera, odnosno veličinu konzorcija s obzirom na potrebu provedbe studija. Naime, koordinirati veći broj partnera može predstavljati izazov uspješnoj provedbi studija. Većina konzorcija združenih studija formirana je na temelju prethodne suradnje kao što su znanstveni projekti ili razmjena studenata i nastavnika. Međutim, ponekad i geografska lokacija pojedinoga partnera može biti presudna za odabir.

6

ZAJEDNIČKI KURIKULUM I KONZORCIJSKI UGOVOR

Kurikulum združenih studija treba sadržavati osnovne elemente „uobičajenoga kurikuluma“ uz još neke dodatne koji su specifični za kurikulume združenih studija.

ELEMENTI KURIKULUMA	DODATNI ELEMENTI ZDRUŽENOGA STUDIJA	OSTALA PITANJA
Ciljevi, ishodi učenja, usklađenost s EQF-om	Specifične potrebe pojedinih zemalja, ali i europski kontekst	Prepoznavanje dodane vrijednosti združenoga studija
Sadržaji i način izvođenja nastave	Odgovornost za pojedine dijelove izvođenja studija na razini konzorcija	Fleksibilnost koja proizlazi iz kompleksne strukture združenoga studija
Resursi za izvođenje nastave	Zajednička virtualna platforma za suradnju nastavnika i studenata (npr. LMS)	Otvorena ili zatvorena platforma i tehničke karakteristike
Financiranje i održivost studija	Uzeti u obzir i uskladiti specifičnosti koje se javljaju u nacionalnom financiranju visokog obrazovanja	Uvjeti korištenja opreme i nastavnika koji pripadaju različitim partnerima
Uvjeti upisa	Usuglašavanje uvjeta i lista upisanih studenata među partnerima	Odgovarajući informacijski sustav
Uvjeti završavanja studija	Način izdavanja završne diplome i prepoznavanje u nacionalnim sustavima	Informiranje dionika (poslodavaca, agencija i sl.) o kvalifikaciji
Osiguravanje kvalitete studija	Sveobuhvatnost sustava osiguravanja kvalitete	Izbjegavanje nepotrebne birokratizacije i redundancije

Da zaključimo, prije inicijalne akreditacije združenoga studija visoka učilišta uključena u konzorcij trebaju sklopiti Konzorcijski sporazum koji treba sadržavati minimalno sljedeće elemente:

- način koordiniranja rada konzorcija te izrade i izvođenja kurikuluma;
- plan vanjskog vrednovanja studija – inicijalne akreditacije, kao i budućih vanjskih i unutarnjih recenzija odnosno vrednovanja studijskoga programa u skladu s Europskim standardima i smjernicama (European Standards and Guidelines - ESG);
- dogovor o financiranju, snošenju troškova i raspodjeli prihoda;
- zaduženja u upravljanju i vođenju studijskoga programa;
- angažman i mobilnost nastavnika;
- postupke za ujednačavanje nastavničkih kompetencija temeljenih na odabranome pedagoškom konceptu;
- postupak odabira studenata i upisni postupak;
- mjesta i načine izvođenja studija;
- prijedlog studijskoga programa;
- osiguravanje priznavanja razdoblja studiranja provedenog u inozemstvu;
- financiranje studenata, studentski status i prava;
- osiguravanje održivosti i plan zbrinjavanja studenata u slučajevima prestanka izvođenja združenoga studijskog programa;
- korištenje e-alata i informacijskoga sustava upravljanja nastavnim procesom;
- dodjelu kvalifikacije i elemente javne isprave;
- akademske i stručne nazive te akademske stupnjeve koji se dodjeljuju na jezicima svih partnera.

Prilikom pripreme i izrade združenoga studija konzorcij treba odgovoriti na sljedeća pitanja:

- **Opravdanost** - Koji su razlozi za pokretanje združenoga studija i što čini dodanu vrijednost združenoga studija u odnosu na već postojeće studije koje izvode partnerska visoka učilišta?
- **Ocjena kvalitete** - Imaju li hrvatsko i inozemno visoko učilište pozitivne (re)akreditacijske ocjene relevantne u odnosu na

studij koji žele pokrenuti i je li inozemno sveučilište vanjski vrednovala agencija koja je registrirana u EQAR-u ili koja je prošla usporediv oblik međunarodnoga vanjskog vrednovanja? Dakako, nužan preduvjet je da su i hrvatsko i inozemno visoko učilište akreditirana visoka učilišta u svojim zemljama (što je moguće provjeriti u ENIC/NARIC uredu AZVO-a).

- Plan financiranja – Je li plan dostatno razrađen i održiv, pri čemu je nužno naznačiti koji je očekivani udio hrvatskih studenata u studijskoj grupi te očekuje li se da studenti participiraju u troškovima studija i s kolikim udjelom?
- Procjena rizika i održivost – Postoji li razrađeni plan zbrinjavanja studenata u slučaju raskida partnerstva i prestanka izvedbe združenoga studija? Mogući planovi: svim studentima/dijelu studenata hrvatsko visoko učilište dužno je ponuditi mogućnost završetka sličnoga studijskog programa na vlastitome visokom učilištu, na visokom učilištu s kojim je sklopilo sporazum ili na drugome visokom učilištu u Hrvatskoj koje je pružilo mentorstvo pri pokretanju ovoga združenog studija.
- Plan vanjskog vrednovanja – Je li usuglašena jedna agencija koja će provesti vrednovanje? Je li takav postupak prihvatljiv u svim državama iz kojih dolaze partneri?
- Analiza kapaciteta visokog učilišta i studijskoga programa te interesa studenata za pokretanjem konkretnoga združenog studija – Ima li svaki partner kapacitete za obavljanje svojih zaduženja te kako to dokazuje?
- Osiguravanje priznavanja razdoblja studija provedenog u inozemstvu – Koja se pravila i postupci primjenjuju te tko je za njih nadležan?

INICIJALNA AKREDITACIJA

Kad je riječ o združenim studijima, kvaliteta bi trebala proizlaziti iz „kulture združenosti“, odnosno ideje da je cjelina više od pukoga zbroja njezinih dijelova pa se pri inicijalnoj akreditaciji treba baviti kvalitetom cjeline, a ne kvalitetom pojedinih komponenti. Drugim riječima, u ovom slučaju kultura kvalitete nije ograničena na jedno visoko učilište niti na jednu zemlju, već dolazi iz njihova zajedništva i upravo iz toga proizlazi problem vrednovanja programa, posebno u dijelu koji se odnosi na vanjsko vrednovanje.

Naime, unutarnje vrednovanje definirano je internim aktima visokih učilišta pa odgovarajuća tijela tih učilišta mogu donijeti posebne akte za potrebe praćenja i vrednovanja združenih studija, koji će u najvećoj mogućoj mjeri odražavati upravo kulturu združenosti. Štoviše, visoko učilište koje sudjeluje u izvođenju nekoliko združenih studija, s različitim partnerima iz različitih zemalja, može u dogovoru s partnerima definirati posebne postupke za svaki od tih studija kako bi što bolje iskoristilo prednosti združenosti. Kako je već navedeno, te postupke potrebno je definirati konzorcijskim ugovorom koji partneri sklapaju prilikom pokretanja združenoga studija.

S druge strane, vanjsko vrednovanje načelno je dio nacionalnoga sustava osiguravanja kvalitete pojedine zemlje, koje je temeljeno na nacionalnim propisima, postupcima i kriterijima. Važno je najprije uočiti da se javljaju dva moguća slučaja koja se razlikuju ovisno o tome jesu li visoka učilišta predmet institucionalnoga ili programskoga vanjskog vrednovanja:

- Sva visoka učilišta u konzorciju imaju nadležnost u donošenju studijskih programa (u Hrvatskoj su to javna sveučilišta);
- Jedno ili više visokih učilišta u konzorciju podložna su programskoj inicijalnoj akreditaciji koju provodi akreditacijska agencija (u Hrvatskoj su to veleučilišta, visoke škole i privatna sveučilišta).

U oba slučaja moguće je i potrebno postići da se postupak inicijalne akreditacije temelji na jedinstvenoj recenziji predloženoga studijskog programa, koja se provodi u skladu s Europskim standardima i smjernicama za osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju (ESG) te bez korištenja specifičnih nacionalnih kriterija. Tako i senati javnih sveučilišta koji u Hrvatskoj obavljaju inicijalnu akreditaciju studijskih programa trebaju prilagoditi svoje postupke kako ne bi uvodili nepotrebne prepreke združenim studijima (npr. zahtjev da se proces vodi na hrvatskome jeziku ili uz vrednovanje domaćeg povjerenstva koje imenuje senat/odbor za kvalitetu sveučilišta). U prvome slučaju, pri provedbi inicijalne samoakreditacije združenoga studijskog programa visoka učilišta mogu, ako žele, koristiti kriterije i procese predložene Europskim pristupom. U drugome slučaju, odnosno ako bilo koje od visokih učilišta u konzorciju ima obvezu vanjske inicijalne akreditacije studijskoga programa, Europski pristup predlaže da visoka učilišta dogovorno izaberu jednu agenciju, registriranu u EQAR-u, koja će taj postupak i provesti. Način provedbe detaljnije je opisan u samome dokumentu Europskoga pristupa. Iako je moguće da će provedba Europskoga pristupa u nekim zemljama Europskoga prostora potrajati, AZVO pruža potporu hrvatskim visokim učilištima pri traženju i provedbi jedinstvene akreditacije u obliku ekspertize i suradnje sa stranim agencijama te poziva visoka učilišta na suradnju, čak i kad visoka učilišta planiraju zatražiti vanjsko vrednovanje od neke druge agencije ili su u mogućnosti program samoakreditirati.

8

VREDNOVANJE PROVEDBE PROGRAMA

Kako smo već naveli, konzorcijski ugovor mora sadržavati i plan daljnjeg osiguravanja kvalitete združenoga studija. Taj postupak treba se sastojati od periodičnih programskih evaluacija uz pridržavanje ESG-a, Europskoga pristupa i dobrih praksi u osiguravanju kvalitete združenih studija o kojima se više može pronaći u

popisu korisnih smjernica na kraju ovoga dokumenta.

U skladu s važećim propisima koji reguliraju osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju u Republici Hrvatskoj, reakreditacija je najvažniji oblik vanjskog osiguravanja kvalitete. Ona se provodi na razini visokog učilišta, a ne programa, ali obuhvaća i sve programe koje pojedino visoko učilište izvodi. Štoviše, nakon provedene reakreditacije visoko učilište koje izvodi nekoliko studijskih programa može dobiti potvrdu o ispunjavanju uvjeta za obavljanje djelatnosti za neke od tih programa, a pisma očekivanja ili čak uskratno dopusnice za druge programe. Međutim, prilikom reakreditacije hrvatskoga visokog učilišta koje je jedan od partnera u nekom združenom studiju, nije moguće provesti reakreditaciju tog studija s obzirom na to da tijelo koje provodi reakreditaciju (AZVO) u pravilu nema ovlasti nad stranim partnerima pa ne bi moglo vrednovati studij u cjelini, osim ako konzorcijskim ugovorom nije drukčije uređeno. Ipak, AZVO će prilikom provjere minimalnih uvjeta koje visoko učilište mora zadovoljiti uzeti u obzir ukupni angažman resursa visokog učilišta na svim studijima koje izvodi, uključujući i združeni studij. Taj postupak ne može imati negativne posljedice na združeni studij, ali može eventualno imati negativne posljedice na druge studije koje to visoko učilište izvodi.

Vanjska vrednovanja sustava osiguravanja kvalitete, odnosno u hrvatskome sustavu vanjska prosudba, vrednuju samo rad unutarnjega sustava osiguravanja kvalitete pa u tom postupku nema problema s primjenom nacionalnih kriterija. Postupak se oslanja na već opisani postupak unutarnjeg vrednovanja i sastoji se samo od provjere kvalitete tog postupka.

9

MODELI FINANCIRANJA

S obzirom na to da se združeni studiji uglavnom izvode na engleskome jeziku, hrvatska visoka učilišta smiju za te studije naplaćivati školarine u punome iznosu troškova studija pa je izvođenje studija moguće i bez javnog financiranja. S druge strane, ako ti studiji žele privući što kvalitetnije studente i pružiti priliku za studij-

ranje i studentima lošijega socio-ekonomskog položaja, poželjno je da oni budu barem djelomično javno financirani.

Financiranje, a posebno javno financiranje združenih studija, relativno je složeno upravo zbog združenosti, odnosno zbog sudjelovanja učilišta i studenata iz raznih zemalja. Npr. mogućnost naplate školarina za studije na engleskome jeziku odnosi se na hrvatska učilišta, ali se ne mora odnositi na učilišta iz drugih zemalja. S druge strane, u nekim zemljama naplata školarina je moguća (ili čak obvezna) i za studije koji se ne izvode na stranim jezicima. Jasno je da je u tim zemljama smanjen udio javnog financiranja visokih učilišta pa je važno voditi računa o tome prilikom sklapanja konzorcijskoga ugovora. Drugim riječima, ugovor mora jasno definirati hoće li neki studenti ili svi plaćati školarinu, koliki će biti iznos te školarine te kako će članovi konzorcija među sobom rasporediti sredstva prikupljena od školarina.

Hrvatsko visoko učilište koje sudjeluje u združenome studiju za koji je odobreno javno financiranje uključit će prilikom pregovora s nadležnim ministarstvom o programskom ugovoru i taj program u pregovore. Nadležno ministarstvo pri tome može uvrstiti i studente tog studija u izračun sredstava za materijalne troškove/subvencije temeljene na broju studenata, pri čemu može uzeti u obzir samo hrvatske studente, ali i sve studente iz zemalja članica EU-a. S druge strane, svi studenti združenoga studija upisani su na sva učilišta u konzorciju, ali se za svakog studenta definira matično visoko učilište (obično za one studente koji su državljani zemlje u kojoj je to učilište). Javno financiranje od nadležnog ministarstva može biti definirano tako da uzima u obzir samo one studente upisane na hrvatskome članu konzorcija kao matičnome. S obzirom na to da će pojedini student samo dio svog studija provesti na hrvatskom učilištu, nadležno ministarstvo može iznos koji će učilištu biti isplaćen za tog studenta odrediti na način da on bude proporcionalan vremenu koje je student proveo na hrvatskom učilištu, a može i isplatiti cjelokupan iznos, kao poticaj pokretanju združenih studija. Sve ovo je predmet pregovora o programskim ugovorima, pri čemu nadležno ministarstvo treba postupati tako da potiče izvođenje kvalitetnih i učinkovitih združenih studija.

DUGOROČNO FINANCIRANJE ZDRUŽENIH STUDIJA

Provedba združenih studija može predstavljati dodatno financijsko opterećenje za uključena visoka učilišta, ali također može omogućiti efikasnije korištenje resursa u visokom obrazovanju. Većina konzorcija visokih učilišta u provedbi združenih studija koristi postojeće resurse kao što su nastavni kadar, administrativne službe i prostorni kapaciteti, međutim nameće se pitanje kako financirati mobilnosti studenata i nastavnika. Pri tome se najčešće koriste programi mobilnosti kao što su Erasmus+, CEEPUS i različiti nacionalni, bilateralni ili multilateralni programi. Od samog početka planiranja uključena visoka učilišta trebaju dobro razmotriti sve moguće izvore financiranja, što uključuje i otvorenost prema alternativnim izvorima. U pojedinim zemljama glavni izvor financiranja predstavljaju studentske školarine, dok u drugim zemljama to zakonski nije moguće. Više informacija o studentskim školarinama i potporama u Europi dostupno je u tematskom Eurydice izvještaju (Eurydice 2015). Partnerske institucije koje sudjeluju u provedbi združenoga programa trebaju dogovoriti zajedničku politiku školarina i/ili drugih studentskih davanja prije početka izvođenja programa i dogovoriti upravljanje zajedničkim financijama, što uključuje i dijeljenje financijskih sredstava od školarina konzorcijskim ugovorom (Erasmus Mundus - preporuke i primjeri dobre prakse). To je posebice važno u slučajevima kada pojedina partnerska institucija u konzorciju nije u mogućnosti naplaćivati školarine.

Isto tako važno je predvidjeti ukupne realne troškove provedbe združenoga programa prema principu „full costing“ te odrediti financijski doprinos od pojedinoga partnera u konzorciju na samom početku planiranja (Joi.con 2012). Iskustva mnogih europskih visokih učilišta ističu potrebu diversifikacije izvora financiranja združenih programa, primjerice suradnjom s poslovnim partnerima ili lokalnom zajednicom te programima Europske unije.

PRIMJERI POTENCIJALNIH IZVORA FINANCIRANJA INTERNACIONALIZACIJE VISOKOG OBRAZOVANJA:

OBZOR 2020. 🏠

U sklopu programa Obzor 2020. (prioritet Izvrsna znanost - Marie Skłodowska Curie akcija - Inovativne mreže izobrazbe) moguće je ostvariti financiranje za **Europske združene doktorate** (European Joint Doctorates) godišnjim natječajima oglašenim na „Research & Innovation participant portal”. Projektni konzorcij čini mreža od najmanje tri (3) visoka učilišta koja dodjeljuju doktorat znanosti iz tri (3) različite zemlje EU-a ili partnerskih zemalja, a poželjni su i partneri izvan akademske zajednice. Obvezno je zajedničko mentorstvo doktoranada te je naglasak na stjecanju prenosivih vještina mladih istraživača. Moguće je ostvariti maksimalno financiranje od 540 istraživačkih mjeseci po mreži.

ERASMUS+ 🏠

Erasmus Mundus združeni diplomski studiji (EMJMD) oznaka su izvrsnosti združenih studija, provodi ih konzorcij visokih učilišta iz najmanje tri (3) različite programske zemlje¹ te uključuju razdoblje studija u barem dvije (2) različite zemlje uključene u konzorcij. Godišnjim Erasmus+ natječajima dodjeljuju se operativne potpore (grant) za financiranje takvih studija. Pojedinačna financijska potpora iznosi između dva i tri milijuna eura i uključuje operativne troškove konzorcija, naknade za gostujuće predavače i stipendije za studente tijekom triju ili pet godina. Očekuje se financiranje 350 novih Erasmus Mundus združenih diplomskih studija do 2020. godine.

¹ EU 28, Lihtenštajn, Island, Norveška, Makedonija i Turska.

AKTIVNOST PROJEKTI MOBILNOSTI IZMEĐU PROGRAMSKIH I PARTNERSKIH (TREĆIH) ZEMALJA

Aktivnost Projekti mobilnosti između programskih i partnerskih (trećih) zemalja (International Credit Mobility) predstavlja međunarodno otvaranje Erasmusa i omogućava mobilnost studenata (3 - 12 mjeseci po razini studija) i mobilnost osoblja

(5 dana do 2 mjeseca) između europskih visokih učilišta i onih iz trećih zemalja, pri čemu je naglasak na dolaznim mobilnostima u Europu. Projektne prijave se podnose nacionalnim agencijama za **Erasmus+**.

AKTIVNOST STRATEŠKA PARTNERSTVA

Aktivnost Strateška partnerstva omogućuje financiranje fleksibilnih projekata međueuropske suradnje u području obrazovanja usklađenih s europskim javnim politikama (EC 2011 i EC 2013). Aktivnosti projekta mogu uključiti primjerice izradu inovativnoga kurikuluma združenoga programa. Projektni prijedlozi se podnose nacionalnim agencijama za Erasmus+ te se može ostvariti financiranje između 300.000 eura i 450.000 eura.

UDRUŽIVANJE ZNANJA (KNOWLEDGE ALLIANCES)

Udruživanje znanja (Knowledge Alliances) su međunarodni strukturirani projekti između visokih učilišta i poduzeća s ciljem aktivne provedbe trokuta znanja, stjecanja poduzetničkih vještina te jačanja Europskoga inovacijskog kapaciteta. U sklopu ove aktivnosti moguće je financirati studentske prakse, programe za usvajanje poduzetničkih kompetencija, korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija za poduzetničko obrazovanje (npr. MOOCS, e-learning moduli), mobilnosti studenata, nastavnika i zaposlenika poduzeća u manjem opsegu.

JAČANJE KAPACITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU

Jačanje kapaciteta u visokom obrazovanju (Capacity Building in the field of Higher Education) predstavlja nastavak programa Tempus, Alfa i Edulink. Ova aktivnost usmjerena je na jačanje kapaciteta sustava visokog obrazovanja i visokih učilišta iz trećih zemalja u sklopu suradnje s europskim visokim učilištima. Uz ostalo, u sklopu ove aktivnosti moguće je financiranje izrade, kurikulumu združenoga studija i pilotiranje dijela studija, kao i mobilnosti studenata i osoblja za vrijeme trajanja projekta za partnerske zemlje. Prijava se podnosi Izvršnoj agenciji u Bruxellesu EACEA-i.

CEEPUS

CEEPUS je srednjoeuropski program međusveučilišne razmjene za studente, doktorande i nastavno osoblje. Riječ je o multilateralnom sporazumu šesnaest zemalja Srednje i Jugoistočne Europe koji potiče razvoj združenih studija u sklopu CEEPUS mreže. Ovaj program omogućava nalaženje partnera i testiranje suradnje za pokretanje združenih studija uz financiranje pojedinačnih mobilnosti.

U sklopu Europskoga socijalnog fonda odnosno Operativnoga programa „Učinkoviti ljudski potencijali 2014. - 2020.“ omogućit će se financiranje razvoja studijskih programa na stranim jezicima u prioritarnim područjima i združenih studija pozivom za dostavu projektnih prijedloga. Isto tako, provedbom programskih ugovora hrvatska visoka učilišta moći će financirati određene aspekte internacionalizacije visokog obrazovanja.

Informacije o mogućnostima financiranja mogu se pronaći na stranicama Agencije za mobilnost i programe EU.

NACIONALNE SCHEME FINANCIRANJA

Pojedine države ili regije razvile su vlastite sheme financiranja združenih studija ili na druge načine potiču razvoj takvih studija, primjerice **Nordic Master Programme, Università Italo - Francese, Finnish-Russian Cross-Border University** (JDAZ 2015). Zanimljiv je i austrijski program **AUSTRIA MUNDUS+** kojim se austrijska visoka učilišta potiču na prijavu Erasmus+ aktivnosti (i EMJMD) u sklopu financiranja pripreme projekata.

11

ODRŽIVOST STUDIJA

Održivost združenoga programa obuhvaća financijsku održivost i održivost samoga programa, ponajprije vezanu uz njegovu kvalitetu. Preporučuje se u početku planiranja združenoga studija provesti SWOT analizu kojom će se, uz ostalo, identificirati potencijalne prijetnje održivosti programa (financijska održivost, pravne prepreke, institucionalna potpora) te osmisliti odgovarajuće mjere za njihovo otklanjanje. Ključan element održivosti programa je i institucionalna potpora svakog partnera u konzorciju, odnosno njegovanje dobrih odnosa između uključenih partnera u konzorciju, kao i širenje partnerstva na druge dionike kao što su poslodavci, strukovne udruge, tijela javne uprave, udruge alumnijske i sl. Isto tako primjeri dobre prakse navode uključivanje tih dionika u savjetodavni ili upravni odbor programa, ako takvi postoje. Tije-

kom planiranja i razrade novoga združenog programa potrebno je osmisliti mjere za održivost programa i uključiti ih u konzorcijski ugovor.

Za održivost studija korisno je i da strategija održivosti, uz mjere za financijsku održivost i kvalitetu programa, obuhvati i marketinški plan za privlačenje studenata i suradnika (poslodavaca, istraživačkih instituta i sl.). Iskustva uspješnih primjera združenih studija pokazuju kako će atraktivan združeni program usklađen s potrebama tržišta rada, a koji pruža prilike za studentsku praksu, motivirati studente na upis. Kako bi se osigurala relevantnost kurikuluma za potrebe tržišta rada, preporučuje se uključivanje predstavnika tržišta rada od samoga početka planiranja novoga studija. Kao i ostali moderni studijski programi, združeni programi uključuju predstavnike tržišta rada u nastavni proces uz nastavne modele: „teaching factory“, „work based learning“ ili „learning by doing“. Nadalje, za održivost programa potrebno je osigurati potporne službe za administriranje programa, kao i potporne službe za studente, što uključuje studentski standard, akademsko i karijerno savjetovanje. Više informacija o temi održivosti programa dostupno je na mrežnim stranicama Izvršne agencije za obrazovanje, audiovizualnu djelatnost i kulturu.

DODATAK

POPIS LITERATURE,
RELEVANTNIH DOKUMENATA
I KRATICA

POPIS LITERATURE I RELEVANTNIH DOKUMENATA

ZDRUŽENI STUDIJI

- Quality Assurance Agency Scotland, The Masterness toolkit, 2014, pristupljeno 31. 1. 2016.,
<http://www.enhancementthemes.ac.uk/sheec/learning-from-international-practice/taught-postgraduate-student-experience/the-masterness-toolkit>
- Axel Aerden i Hanna Reczulska, Guidelines for Good Practice for Awarding Joint Degrees, ECA Occasional Paper, 2012, Haag, pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://ecahe.eu/w/index.php/Guidelines_for_Good_Practice_for_Awarding_Joint_Degrees
- Jane Knight, Doubts and Dilemmas with Double Degree Programs, u: Globalisation and Internationalisation of Higher Education, Revista de Universidad y Sociedad del Conocimiento (RUSC). Vol. 8, No 2, pp. 297-312. UOC (2011), pristupljeno 1. 2. 2016.,
http://ecahe.eu/w/images/e/e6/Doubts_and_Dilemmas_with_Double_Degree_Programs.pdf
- How to manage joint study programmes? Guidelines and Good Practices from the JOIMAN Network, Joiman Network,
http://eacea.ec.europa.eu/erasmus_mundus/beneficiaries/documents/action1/2013/emmc_recommendations_aug2013.pdf
- JOIMAN – JOI.CON project; Guide to developing and running joint programmes at bachelor and master's level – A template (developed by the University of Bergen and Lund University),
https://www.joiman.eu/ProjectResults/PublicDeliverables/JOIMAN%2520template_JP_final.pdf
- Practical Approaches to the Management of Joint Programmes: Results from the JOI.CON Training Project, University of Leipzig (2012), pristupljeno 31. 1. 2016.,
https://www.joiman.eu/ProjectResults/JoiconResults/Practical%20approaches%20to%20the%20management%20of%20JP_results%20from%20the%20JOI.CON%20project.pdf

- Joint and Double Degree Programmes in the Global Context: Report on an international Survey, Institute of the international education (2011), pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://www.iie.org/Research-and-Publications/Publications-and-Reports/IIE-Bookstore/Joint-Degree-Survey-Report-2011>
- Joint Programmes from A to Z: A reference guide for practitioners, Nuffic (2015), pristupljeno 22. 12. 2015.,
<https://www.epnuffic.nl/en/internationalisation/jdaz-guide>
- Erasmus Mundus - preporuke i primjeri dobre prakse, pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://eacea.ec.europa.eu/erasmus_mundus/tools/good_practices_en.php
- EACEA, Practical Guidelines Clustering Joint Programmes and Attractiveness Projects: Lot 1 – Thematic Cluster on Sustainability, (2012), pristupljeno 31. 1. 2016.,
<http://www.enhancementthemes.ac.uk/docs/publications/mastersness-toolkit.pdf?sfvrsn=4>

OSIGURAVANJE KVALITETE

- Thomas Blanc de la Carrere i Mark Frederiks, „Single Accreditation of Joint Programmes: Pilots Evaluation Report”, ECA, The Hague, (2013), pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://ecahe.eu/w/images/5/55/ECA-publication-Single-Accreditation-of-Joint-Programmes-Pilots-Evaluation-Report.pdf>
- Cooperation in Cross-Border Higher Education: A Toolkit for Quality Assurance Agencies, European Association for Quality Assurance in Higher Education, Brussels (2015), pristupljeno 1. 2. 2016.,
<http://www.engq.eu/wp-content/uploads/2015/11/QACHE-toolkit.pdf>
- Europski pristup osiguravanju kvalitete združenih studija (European Approach for Quality Assurance of Joint Programmes), pristupljeno 1. 2. 2016., Na hrvatskome: <https://www.azvo.hr/hr/azvo-vijesti/1367-objavljen-prijevod-dokumenta-europski-pristup-osiguravanju-kvalitete-zdruzenih-studija>, pristupljeno 1. 2. 2016., izvornik na engleskome: https://www.eqar.eu/fileadmin/documents/bologna/02_European_Approach_Q_A_of_Joint_Programmes_v1_0.pdf

- INQAAHE Guidelines of Good Practice in Quality Assurance, pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://www.cna.gov.co/1741/articles-186350_Guidelines_INQAAHE.pdf
- JOQAR – Joint programmes: Quality Assurance and Recognition of degrees awarded, pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://www.interuv.eu/products/joqar-denotes-joint-programmes-quality-assurance-and-recognition-of-degrees-awarded/>
- Vincent-Lancrin, S., D. Fisher and S. Pfothenauer: Ensuring Quality in Cross-Border Higher Education: Implementing the UNESCO/OECD Guidelines, OECD Publishing, Paris (2015), pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264243538-en>
- Vincent-Lancrin, Stéphan, and Sebastian Pfothenauer, Guidelines for Quality Provision in Cross-Border Higher Education, (2012), pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://www.oecd.org/edu/49956210.pdf>
- Namjenski portal Europskoga konzorcija za akreditaciju,
http://ecahe.eu/w/index.php/Portal:Joint_programme
- Principles for accreditation procedures regarding joint programmes, ECA, pristupljeno 22. 12. 2015.,
https://www.nvao.net/page/downloads/ECA_principles_for_accreditation_procedures_regarding_joint_programmes.pdf
- Quality and Recognition in Higher Education, The Cross-border Challenge, OECD publishing, (2004), pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://www.oecd-ilibrary.org/education/quality-and-recognition-in-higher-education_9789264015104-en
- Quality Assurance of Joint Programmes, ENQA (2012), (ENQA workshop report 19), pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://www.enqa.eu/indirme/papers-and-reports/workshop-and-seminar/ENQA_wr_19.pdf
- ESG - Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (2015), pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://www.enqa.eu/indirme/esg/ESG%20in%20Croatian_by%20ASHE.pdf (na hrvatskom),
<http://www.enqa.eu/index.php/home/esg/>

PRIZNAVANJE

- Axel Aerden i Jenneke Lokhoff: Framework for Fair Recognition of Joint Degrees, ECA Occasional Paper, The Hague, (2013), pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://ecahe.eu/w/index.php/Framework_for_Fair_Recognition_of_Joint_Degrees
- Luca Lantero (ed.), BRIDGE project - Bridge Handbook, Joint Programmes And Recognition Of Joint Degrees (2012), pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://erasmusmundus.it/files/fileusers/BRIDGE%20HANDBOOK%20WEB.pdf>
- Recommendation on the recognition of joint degrees, Council of Europe, Strasbourg, 9 June 2004, pristupljeno 22. 12. 2015.,
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=320284&SecMode=1&DocId=822138&Usage=2>
- European Area of Recognition Project (EAR) The Manual, pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://www.eurorecognition.eu/emanual/>
- Lisabonska konvencija (Konvencija o priznavanju visokoobrazovnih kvalifikacija na području Europe), pristupljeno 22. 12. 2015.,
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=320284&SecMode=1&DocId=822138&Usage=2>
- Subsidiary text to the Convention: Recommendation on the use of qualifications frameworks in the recognition of foreign qualifications (2012), pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://www.enic-naric.net/fileusers/DGIIEDUHE_2012_14_Rev09_FINAL_-_LRC_Supplementary_Text_on_the_Use_of_QFs_ENGLISH.pdf

PREKOGRANIČNO OBRAZOVANJE I INTERNACIONALIZACIJA

- Akcijski plan za internacionalizaciju obrazovanja 2015., Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2015.), pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://goo.gl/nzb3VT>
- Branch Campuses and Cross-Border Themes, International Higher Education, Number 66: Winter 2012, The Boston College Center for International Higher Education, pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://www.bc.edu/content/dam/files/research_sites/cihe/pdf/IHEpdfs/ihe66.pdf

- UNESCO, OECD Guidelines for quality provision in cross-border higher education, pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/35779480.pdf>
- Vincent-Lancrin, S., D. Fisher and S. Pfotenhauer: Ensuring Quality in Cross-Border Higher Education: Implementing the UNESCO/OECD Guidelines, OECD Publishing, Paris (2015), pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://www.oecd.org/edu/ensuring-quality-in-cross-border-higher-education-9789264243538-en.htm>
- Quality and Recognition in Higher Education: The Cross-border Challenge, OECD Publishing, Paris (2004), pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://www.oecd-ilibrary.org/education/quality-and-recognition-in-higher-education_9789264015104-en
- Feasibility study on impact of cross-border quality assurance, Don F. Westerheijden, CHEPS -Center for Higher Education on Policy Studies (2010), pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://www.inqaahe.org/admin/files/assets/subsites/1/documenten/1329324040_impact-of-qa-on-cross-border-he-case-studies.pdf
- Internationalisation and Trade in Higher Education: Opportunities and Challenges, OECD (2004), pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://www.oecd-ilibrary.org/education/internationalisation-and-trade-in-higher-education_9789264015067-en
- Internationalisation of Higher Education, European Parliament's Committee on Culture and Education (2015), pristupljeno 22. 12. 2015.,
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU\(2015\)540370_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU(2015)540370_EN.pdf)
- Report of the 2012-2015 Bfug Working Group on Mobility and Internationalisation, pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://bologna-yerevan2015.ehea.info/files/MI%20WG%20Report.pdf>

INOVATIVNE METODE POUČAVANJA

- Guidelines for organizing networked curricula – NetCu Handbook, European Association of Distance Teaching Universities - EADTU, (2012), pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://www.networkedcurricula.eu/sites/default/files/handbook/NetCu_Handbook_Final.pdf

- Innovating Pedagogy 2012 – Exploring new forms of teaching, learning and assessment, to guide educators and policy makers, Open University Innovation Report 1, (2012), pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://www.open.ac.uk/iet/main/sites/www.open.ac.uk.iet.main/files/files/ecms/web-content/Innovating_Pedagogy_report_July_2012.pdf
- NetCu Compendium of Showcases, European Association of Distance Teaching Universities - EADTU,(2012), pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://www.networkedcurricula.eu/sites/default/files/showcases/NetCu_Compendium_of_Showcases_Final.pdf

DODATNI IZVORI

- European Commission/EACEA/Eurydice, The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report, Publications Office of the European Union, Luxembourg (2015), pristupljeno 31. 1. 2016.,
http://bologna-yerevan2015.ehea.info/files/2015%20Implementation%20report_20.05.2015.pdf
- European Commission, Supporting growth and jobs - an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems (2011), pristupljeno 22. 12. 2015.,
http://ec.europa.eu/education/library/policy/modernisation_en.pdf
- European Commission, Opening up Education: Innovative teaching and learning for all through new Technologies and Open Educational Resources (2013), pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0654&from=EN>
- National Student Fee and Support Systems in European Higher Education 2015/16, Eurydice, (2015), pristupljeno 22. 12. 2015.,
https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Publications:National_Student_Fee_and_Support_Systems_in_European_Higher_Education_%E2%80%93_2015/16
- Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije (2014.), pristupljeno 22. 12. 2015.,
<http://novebojezanja.hr/>

- Andrée Sursock, Trends 2015: Learning and Teaching in European Universities, European University Association (2015), pristupljeno 22. 12. 2015., [http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/EUA Trends 2015 web](http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/EUA_Trends_2015_web)
- YEREVAN COMMUNIQUÉ, pristupljeno 22. 12. 2015., http://www.ehea.info/Uploads/SubmittedFiles/5_2015/112705.pdf
- Mrežne stranice Izvršne agencije za obrazovanje, audiovizualnu djelatnost i kulturu (EACEA), http://eacea.ec.europa.eu/erasmus-plus_en
- Mrežne stranice Agencije za mobilnost i programe EU, <http://www.mobilnost.hr/>

POPIS KRATICA:

ECTS - European Credit Transfer and Accumulation System

AZVO - Agencija za znanost i visoko obrazovanje

EHEA - European Higher Education Area, Europski prostor visokog obrazovanja

EQAR - European Quality Assurance Register

EQF - European Qualifications Framework

ESG - Europski standardi i smjernice za osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju

MOOC - Massive Open Online Course

CEEPUS - Central European Exchange Programme for University Studies

